

MÜTAREKE DÖNEMİNDEN UNUTULMUŞ BİR ESER: İFTARDAN SONRA

İftardan Sonra adlı eser İBB Atatürk Kitaplığında TB_0449/0 numarasıyla demir-
başta kayıtlı olup 813.3 İFT[t.y.]k.1/1 numaralı rafta bulunmaktadır.

Öz: 1920 yılında iki cilt olarak yayımlanan *İftardan Sonra* adlı kitapla insanları, eski ramazanlarda olduğu gibi neşelendirmek suretiyle Mütareke Döneminin toplum üzerindeki menfi etkisini bir nebze olsun gidermek amaçlanmıştır. Genel olarak kitapta, eğlence ve güldürü unsuru ön planda olan şiir, hikâye, fıkra/latife, sohbet türlerinde metinlere yer verilmiştir. Mütareke Döneminde uygulanan sansür nedeniyle olsa gerek devrin siyasi meseleleri esere yansımamıştır. Dönemin renkli simalarından olan ve Türkçülere muhalefeti artırarak devam ettiren Rıza Tevfik [Bölükbaşı] eserde alenen yerilen yegâne kişi olmuştur. Bunun dışında bugün dahi tartışma konusu olan kadının toplumdaki yeri ve sokak hayvanları meseleleri ile ilgili yazılara da eserde yer verilmiştir. *İftardan Sonra* ile ilgili yapılan çalışmanın “Giriş” bölümünde Mütareke Döneminin siyasi ve sosyal olayları ve çalışmanın mahiyeti ele alınmış; “*İftardan Sonra*’ya Genel Bir Bakış” kısmında eserin kimlik bilgileri ve yazar kadrosu hakkında bilgi verilerek muhtevası hakkında değerlendirme yapılmıştır. “Tahlili Dizin” kısmında, kitaptaki bütün yazılar tasnif edilerek; her metnin türünün, muhtevasının belirtildiği bir liste oluşturulmuştur. “Seçilmiş Metinler” kısmında ise genel olarak sonradan herhangi bir basın yayın organında yayımlanmadığı kanaati oluşan, dönemi temsil etme kabiliyetine sahip yazılar Latin esaslı Türk alfabesine aktarılarak verilmiştir. Bununla birlikte sonradan değiştirilerek yayımlanan metinlerin de ilk hallerinin görülmesinin edebiyat tarihine katkısı olacağı düşüncesiyle bu kısımda onlara da yer ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İftardan Sonra*, Mizah, Mütareke Dönemi, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi.

A Forgotten Work from the Armistice Period: *İftardan Sonra*

Abstract: It is aimed to eliminate the negative impact of the Armistice Period on society by cheering people up as in the old Ramadan feasts with the book *İftardan Sonra*, published in two volumes in 1920. In general, in this book there are texts in the genres of poetry, story, joke/ humor, and dialogue where the element of fun and laughter is dominant. Probably due to the censorship applied during the Armistice Period, the political issues of the period were not reflected in the work. Rıza Tevfik [Bolukbasi], who was one of the colorful figures of the period and accelerated his opposition to the Turkish nationalists, was the only person publicly satirized in the work. In addition, in this book there are articles about the role of women in society and street animals which are still being discussed even today. In the “Introduction” section of this study, the political and social events of the Armistice Period and the aim of the study are discussed. In the “Overview of *İftardan Sonra*” section, identification information of the work and editorial staff are provided and the content is evaluated. In the “Analysis Index” section, all the articles in the book are sorted and a list of type and content of each text is added. In the “Selected Texts” section, articles that are concluded not to be published in any means of media and are able to represent the period generally have been transferred to the Latin-based Turkish alphabet. Moreover, considering that the first versions of the texts that were modified and published later will contribute to the history of literature, they are also included in this section.

Keywords: *İftardan Sonra*, Humor, Armistice Period, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi.

TÜRKÜLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
50. SAYI / VOLUME
2021-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazarlar Corresponding Authors

1) Dr.
Cengiz EKEN

Millî Eğitim Bakanlığı

ekencengiz@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5039-7622

2) Selma ÇELİK

Sivas Cumhuriyet Üni.
Sosyal Bilimler Enst.
Doktora Öğr.

elik.selma2016@yandex.com

ORCID: 0000-0002-3886-1338

Gönderim Tarihi

Received
14.05.2021

Kabul Tarihi

Accepted
04.11.2021

Atf

Citation

Eken, Cengiz, ve Selma Çelik. “Mütareke Döneminden Unutulmuş Bir Eser: *İftardan Sonra*” *Türkçülük Bilimi Araştırmaları*, no. 50, 2021, ss. 47-67.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda mağlup olmuş, 8 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa Kabinesi'nin istifası ile Mütareke sürecine girmiştir. 14 Ekim'de Ahmet İzzet Paşa Kabinesi kurularak (Akbulut 133) ateşkes görüşmeleri başlamış; 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Türk tarihinin en kaotik süreçlerinden biri olan Mütareke Dönemi başlamıştır. Böylece İstanbul, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribatı atlattıktan sonra Mondros Mütarekesi akabinde İtilaf Devletleri tarafından 13 Kasım 1918'de fiilen işgal edilmiş, daha sonra bu durum 16 Mart 1920'de resmî hüviyet kazanmıştır (Saylan 24).

Türk milleti, Mütareke Dönemine İttihat ve Terakki Fırkası'nın yanlış ekonomi politikaları ve harp yıllarında ithalat ve ihracat yapan şirketlerin yolsuzlukları¹ neticesi iyice yoksullaşmış bir vaziyette girmiş, bir de bunun üzerine vatanını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna siyasi çalkantılar ve işgal kuvvetlerinin tasarrufları da eklenince hayat iyice çekilmez hâle gelmiştir. Ayrıca içki, uyuşturucu, kumar ve fuhuş gibi alışkanlıklar yaygınlaşmıştır.²

Mütareke Dönemiyle birlikte bir taraftan siyasi ve sosyal çalkantılar devam ederken bir taraftan da işgal kuvvetleri, aleyhlerine oluşacak bir kamuoyu algısının önüne geçmek daha da önemlisi Millî Mücadele taraftarlığına engel olmak maksadıyla İstanbul içerisinde birçok tedbir almıştır. Bunların en önemlisi basın yayın üzerindeki uygulamalarıdır. Bu amaçla İstanbul, resmen işgal edilmeden önce İngilizler, Osmanlı Hükümetine bir sansür kararnameyi yayımlatmıştır (Korkmaz 42-44).

İkinci Tevfik Paşa Hükümeti döneminde (13 Ocak – 3 Mart 1919) çıkarılan 5.2.1335 tarihli ve 3467 numaralı kararname ile idare-i örfiye uygulanan bölgelerde her türlü gazete, kitap ve yazılı neşriyatın basılmadan önce sansür heyetlerinin incelemelerine tabi tutulması zorunlu hâle getirilmiştir. Bu durumdan Türk basını oldukça önemli ölçüde etkilenmiş, bağımsızlık yanlısı ve başlayan Millî Mücadele'ye sempati ile yaklaştıkları hâlde birçok gazete ve dergi 1919–1921 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Milliye, Milli Mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi konularında yazılar ve makaleler yayımlamamışlardır (Özdemir 206).

¹ İttihat ve Terakki Hükümeti zamanındaki yolsuzluklar hakkında daha geniş bilgi edinmek için bkz. Aydın, "İttihat ve Terakki..." 697-705.

² Mütareke Dönemi'nde içki, kumar gibi alışkanlıkların yaygınlaşmasına biraz da ülkelerinde yaşanan Bolşevik İhtilâli neticesi Osmanlı Devleti'ne iltica eden ve sayıları hafife alınmayacak derecede fazla olan Rus nüfusu neden olmuştur (Özer 251-271).

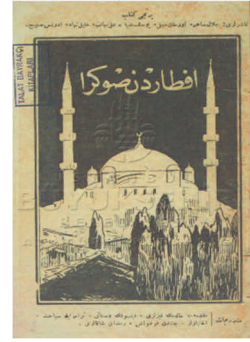
Çalışmanın konusu olan ve mizahi niteliği ağır basan *İftardan Sonra* (1920) adlı kitapta da dönemin baskıları neticesi olsa gerek güncel siyasi ve sosyal meselelere yer verilmemiştir. Çalışmada şekli özellikleriyle daha çok bir mecmuayı anımsatan *İftardan Sonra* biçim, içerik açısından değerlendirilmiş, “Tahlili Dizin” kısmında kitaptaki her metnin türünün, muhtevasının belirtildiği bir liste oluşturulmuştur. “Seçilmiş Metinler” kısmında ise yapılan araştırmalar neticesi daha önce başka bir yayın organında yayımlanmadığı kanaati oluşan ve dönemi temsil etme kabiliyeti olan metinlere yer verilmiştir.

İftardan Sonra'ya Genel Bir Bakış

İşgal yılları İstanbul'unu perde perde saran hüznün atmosferini bir nebze olsun dağıtarak halkı neşelendirmeyi amaçlayan *İftardan Sonra*, iki cilt olarak 1920 yılında yayımlanmıştır. Kitabın ilk cildinde “Birinci Kitap” ifadesi kullanılırken ikinci ciltte böyle bir numaralandırmaya yer verilmemiştir. Yirmi dörder sayfadan oluşan ciltlere sayfa numarası verilirken ikinci cilt birincinin devamı şeklinde numaralandırılmıştır. Birinci kitap kapak sayfasında minareleri arasında *İftardan Sonra* isminin mahya şeklinde bulunduğu bir cami görseli bulunmaktadır.

“İkinci Kitap” kapak sayfasında ise bir ramazan davulcusu ve onu neşeyle takip eden çocuklardan oluşan bir görsel yer almış, eserin ismi de bu defadavul üzerinde verilmiştir.

Ayrıca ciltlerin kapak sayfalarında eserin yayıncılarının Celal Sahir, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Ali Canip, Halil Nihad, İdris Sabih olduğu bilgisi, içindekiler kısmı ve “İkinci Kitap” kapak sayfasında Matbaa-i Orhaniye şeklinde yayınevi verilmiştir. Kitabın her iki cildinin hiçbir yerinde basım tarihi bilgisi bulunmamaktadır. Ancak eserde yer alan “Malul Gazilere Muavenet Pazarı”³ adlı reklamda tanıtılan müessesenin 20

³ I. Dünya Savaşı sırasında malûl kalan veya yaralı Osmanlı askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik ve sosyal refahlarını sağlamak amacıyla Harbiye Nezaretine bağlı, Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetlerinin de desteğiyle 20 Mayıs 1917 tarihinde 'Malûlîn-i Guzâta Muâvenet Heyeti' (Kurnaz Şahin 578) kurulmuş ve söz konusu heyet harp malullerine ekonomik destek sağlamak amacıyla ticari faaliyetlere başlamıştır. Bu kapsamda Malul Gazilere Muavenet Pazarı adlı mağaza açılmıştır. Bilgi için bkz. Kurnaz Şahin 577-602.

Mayıs 1917 tarihinde oluşturulan Malûlîn-i Guzâta Muâvenet Heyeti'nin ticari faaliyetleri kapsamında oluşturulduğu dikkate alındığında *İftardan Sonra* adlı kitabın 1917 tarihinden sonra yayımlandığı görülecektir. Ayrıca *İftardan Sonra*'nın “Birinci Kitap” kısmında verilen “Feylesofun Destanı” adlı şiirde yer alan ve

*Paris'e heyet ile gittim beraber,
Onlara her işte ben oldum rehber,
Eğer verseydiler bu sefer haber
Cihanı sarsardı bu bombardımanım!..*
(Birinci Kitap, s.14)

ifadeleriyle Rıza Tevfik [Bölükbaşı]'ın 1919-1920 tarihleri arasında gerçekleştirilen Paris Barış Konferansına katıldığı bilgisine yer verilmesi eserin en azından bahsi geçen yıllarda yayımlandığı fikrini desteklemektedir. Ayrıca *İftardan Sonra*'nın ikinci cildinde yer alan, Orhan Seyfi [Orhon]'nin Fiske müstearıyla yayımladığı “İstanbul'un Köpekleri” başlıklı yazısında Şehremanetin İstanbul'da başıboş olan köpekleri toplatma kararına temas etmesi de tarihlendirme açısından önemlidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İstanbul Şehremanetinin 1917 sonrası konuyla ilgili ilk ilanının 4 Aralık 1919 tarihinde *Tasvir-i Efkâr*, *Alemdar*, *İkdam* gibi gazetelerde yayımlandığı görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle eserin 4 Aralık 1919'dan sonraki bir tarihte yayımlandığı anlaşılmaktadır. Yusuf Ziya [Ortaç]'nın, Çimdik müstearıyla *İftardan Sonra* adlı kitabın birinci cildinde yedi dörtlük olarak neşrettiği “Feylesofun Destanı” adlı şiirinin 30 Ekim 1920 tarihinde 2972 numaralı *Alemdar* gazetesinin “Kısmı Edebî” bölümünün 3. sayfasında dokuz dörtlük olarak ikinci ve yedinci dörtlüğün ilk mısralarını sırasıyla “Arkamda daima siyah pelerin”, “Sulh için ilk önce gittik beraber” şeklinde değiştirilerek daha doğru bir ifadeyle geliştirilerek yayımlanması dikkate alındığında *İftardan Sonra*'nın 4 Aralık 1919 – 30 Ekim 1920 tarihleri arasına denk gelen 1920 Ramazan ayında yayımlandığını ifade etmek doğru olacaktır.

İftardan Sonra adlı eserde mukaddimeyle birlikte şiir, hikâye, fıkra / latife, sohbet gibi türlerden oluşan on altı metne yer verilmiştir. Bunlardan altı tanesi imzasızdır. Diğer on metinden sadece İdris Sabih tarafından yazılanlar, yazarının açık imzasıyla yayımlanmıştır. Mehmet Siraceddin [Hacırcıoğlu] tarafından kaleme alınan metin ise Siraceddin imzasıyla verilmiştir.

Mahlaslar ve tapşırmalar çok defa şairin asıl adı yerine geçtiği halde müstear isim, bir şairin veya yazarın asıl adıyla yazarken farklı yazılarında herhangi bir sebeple gizlenme arzusundan doğmuştur. Bilinen örneklerden hareket edilerek bir yazarın müstear

ismi siyasî-cezâî sorumluluktan kaçmak (Nâmık Kemal: Sâbir), kişiler hakkında hiciv, ağır tenkit ve hakarete bulunmak (hicviyelerinde M. Fuad Köprülü: Âşık Coşkun, Yusuf Ziya Ortaç: Çimdik), resmî mesleği dolayısıyla endişe etmek (mâbeyin kâtibi Ali Ekrem Bolayır: A. Nâdir), kazanç maksadıyla yazılan eserlerde edebî itibarını, şöhretini korumak (polisîye vb. romanlarında Peyami Safa: Server Bedi), asıl mesleğinden farklı bir alanda yazmak (şiirlerinde tarihçi İsmail Hami Danişmend: Muhtî, Râbia Hatun), aynı dergide birbirinden farklı pek çok yazı kaleme almak (Büyük Doğu'da Necip Fazıl Kısakürek: Adideğmez, Dilci, Ahmet Abdülbaki, Ozan) gibi durumlarda kullandığı görülmektedir. Bunlara zaman zaman yazarlar arasındaki modaya uymak gibi daha özel sebepler de katılabilir. Önceleri “nâm-ı müsteâr” denilen müsteâr isim daha sonra “takma ad” olarak yaygınlaşmıştır (Okay 130).

Burada araştırmacıların üzerinde çok durmadıkları önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. Şayet yazarın ismi birden fazla kelimedenden oluşuyorsa ve metinde sadece bunlardan biri kullanılıyorsa bu durum nasıl ifade edilmelidir? Yani söz konusu kullanımı müsteâr olarak değerlendirmek doğru mudur? Günümüzde ad ve soyadın kısaltılmış biçimde (Reşit Rahmeti Arat: R. R. Arat) yazıldığı gibi dün de imza kelimelerini kısaltarak (Cenap Şahabettin: Cenap, Şahabettin Süleyman: Ş. Süleyman) yazıldığı görülmektedir. Bunları da takma ad kapsamında değerlendirmek yanlış değildir. *İftardan Sonra* adlı kitaptaki diğer yazılar ise sırayla Orhan Seyfi, Yusuf Ziya tarafından kullanılan Fiske ve Çimdik müsteârlarıyla verilmiştir.

İnsanları bir nebze de olsa neşelendirmeyi amaçlayan *İftardan Sonra*'da yayımlanan “Feylesofun Destanı”, “İhtiyarlar”, “Darısı Başımıza”, “Ramazanda Şehzadebaşı”, “İstanbul’un Köpekleri”, “Kadınların Mevkii” başlıklı yazıların daha önce herhangi bir basın yayın organında yer aldığı bilgisine ulaşılamamıştır. İçerisinde bulunan on altı metinden Mukaddime'yle birlikte sadece yedi adedinin ilk defa yayımlanması zaaf olarak değerlendirilebilir. Bunların dışında genel itibarıyla bilindik fıkralara, toplumsal hafızaya yerleşen anekdotlara yer verilmiştir. Ayrıca “İpe Un Sermişler”⁴, “Halamın Kızları”⁵ başlıklı yazıların da daha önce diğer yayın organlarında yayımlandığı

⁴ Mehmed Siraceddin [Hasırcıoğlu]'e (1876-1938) ait olan “İpe Un Sermişler” adlı manzume 1929 yılında yazar tarafından çıkarılan *Çocuklarıma Hikâyeler* adlı kitaba da alınmıştır. Bilgi için bkz. Hasırcıoğlu 53-54. Ayrıca söz konusu manzumeye Mehmet Aydın, yüksek lisans tezinde de yer vermiştir. Bilgi için bkz. Aydın, *Siraceddin Hasırcıoğlu...* 143.

⁵ İdris Sabih, söz konusu hikâyeyi daha önce 10 Mart 1919 – 10 Nisan 1919 tarihleri arasında *Kafes* dergisinde (Polat 257) daha sonra herhangi bir değişiklik yapmadan *İftardan Sonra*'da yayımlamıştır.

bilinmektedir. Şayet seçki, antoloji gibi bir mahiyeti yoksa yeni bir yayın olarak ortaya çıkan bir eserin daha önce yayımlanmış metinleri içermesi eksiklik olarak görülmelidir. Bu yönüyle *İftardan Sonra*'nın tam anlamıyla özgün içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durum da kitabın sınırlı bir hazırlık safhası sonrası yayımlandığı kanaati oluşmasına neden olmaktadır.

Tasarımı, imzasız yazılar ihtiva etmesi, iki ciltten ziyade bir mecmua'nın iki sayısı gibi çıkması, “Ramazan Şakaları” örneğinde olduğu gibi iki ciltte de aynı isimli bölümlerin bulunması *İftardan Sonra* adlı kitabın mecmua formunda hazırlandığını düşündürmektedir. Bu da naşirlerin, bir dergi çıkarmayı planladıkları ancak bunu devam ettiremeyeceklerini anladıkları için eseri kitap olarak yayımlamaya karar verdikleri izlenimini uyandırmaktadır.

İstanbul'un işgal altında olduğu yıllarda neşredilen *İftardan Sonra*'da dönemin sansür baskısı nedeniyle olmalı memleketin içinde bulunduğu durumu yansıtan hiçbir yazıya yer verilmemiştir. “Mukaddime” kısmında halkın geçmiş ramazanlara göre hüznü olduğu belirtilmekle yetinilmiştir.

İstanbul'un en eğlenceli, en şen geceleri hiç şüphe yok ki ramazan geceleriydi. Çocuklar, gençler, ihtiyarlar, kadınlar kendi âlemlerinde, bu otuz geceyi bin türlü sevinç içinde geçirirlerdi. Şehrin en ücra köşelerinde bile müreffeh, mesut bir hayatın coşup taşıdığı hiss olunurdu. Biz bugünkü gibi me'yus, bedbin insanlar değildik. Hayatın lezzet ve kıymetini bilirdik. Kendimize has şevk ü şetaretimiz vardı (*İftardan Sonra*⁶, Birinci Kitap, s. 1).

İşgal kuvvetlerinin yönetiminde yaşamının ve memleketin geleceğine dair belirsizliklerin yarattığı ruh hâlini sadece Yusuf Ziya'nın “Ramazanda Şehzadebaşı” adlı şiirinde yer alan “*Ey kalbi ağlarken gülen İstanbul*” (İkinci Kitap, s. 44) mısraında görmek mümkündür.

İftardan Sonra'da genel itibarıyla yazılış amacına da uygun olarak insanların Mütareke Dönemi'nin sıkıntılarından uzaklaştırılarak geçmiş ramazanlarda olduğu gibi neşelenmesi amaçlanır. Bu nedenle kitapta daha çok bilindik fıkra, latife, anekdot gibi siyasi mahiyeti olmayan metinlere yer verilmiştir. Kitapta kısmen de olsa devrin sosyal meselelerine de temas edilmiştir. Bu kapsamda İdris Sabih [Gezmen]'in kadının çeşitli gerekçelerle toplumsal yaşamdan soyutlanarak öteki hâline getirilmesini eleştiren “Kadınların Mevki” ve Orhan Seyfi'nin Şehremanetin sokak köpeklerini toplatma kararını eleştiren “İstanbul'un Köpekleri” başlıklı yazıları önemlidir. Memleketin geleceğine dair belirsizliklerin yaşandığı bu dönemde insanlar, başta vatanını kaybetme tehlikesi olmak üzere yoksulluk, adaletsizlik gibi birçok sorunla

⁶ Çalışmanın sonraki kısımlarında kitaptan yapılan alıntılarda *İftardan Sonra* ifadesine yer verilmeyecek sadece Birinci ve İkinci Kitap ifadeleriyle ilgili sayfa numarası kullanılacaktır.

yüzleşmiştir. Şüphesiz söz konusu sorunları çözemeyen siyasi iradenin yetersizliği ve buna bağlı oluşan sosyal çarpıklıklar mizah için oldukça zengin malzeme içerir. Basın üzerindeki sansür baskısı nedeniyle olmalı kitapta bu türden yazılara yer verilmemiştir. Devrin siyasi simalarından sadece Rıza Tevfik'in daha çok şahsiyetine yönelik eleştirileri içeren metinler bulunmaktadır. Bilindiği gibi Rıza Tevfik, II. Meşrutiyet Dönemi sonrasında çeşitli gerekçelerle İttihatçılarla dolayısıyla Türkçülerle ters düşmeye başlamış, bir süre sonra da azılı bir İttihat ve Terakki düşmanı hâline gelmiştir. Rıza Tevfik'in özellikle Mütareke Dönemi'ndeki neredeyse Türk düşmanlığı olarak algılanabilecek tavrı, Paris Barış Konferansına katılması ve Sevr Antlaşmasını imzalayan heyetin içerisinde yer alması onu milli hissiyatları güçlü şahsiyetlerin hedefi haline getirmiştir. Bu durumu herhâlde en ironik ve çarpıcı biçimde Yahya Kemal ifade eder.

*Kimseler kızmasın Rıza Tevfik'e
Sevr'i imzalamağa gitti diye
Çünkü idam olunan mahkûmun,
Çektirirler ipini çingeneye. (Yücebaş 103).*

Rıza Tevfik'e yönelik eleştirilerin en bariz şekilde yansıdığı alan matbuat olmuştur. Özellikle devrin mizah gazetelerine bakılacak olursa durum daha net görülecektir. *İftardan Sonra* adlı eserde de devrin yaygın kanaatine uygun olarak Rıza Tevfik hedef hâline getirilmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülük düşüncesinin Osmanlı topraklarında kurumsallaşmasını sağlayan İttihat ve Terakki Fırkası'na saldırdığı şiirinin⁷ kendisinden önce yazılmış bir edebî metni alaycı bir şekilde değiştirerek yeniden sunma esasına dayanan “gülünç dönüştürüm” olarak adlandırılan anlatım biçimine uygun olarak değiştirilmesi suretiyle yazılan “Feylesofun Destanı” adlı manzume, bu bakımdan dikkate değerdir. Burada şairin âlimliği, pehlivanlığı gibi meziyetleri alaycı bir üslupla sayılarak kendisini 150'likler arasına sokacak faaliyetler ve Osmanlı Devleti'ni sona götüren sürecin başlangıcı olarak kabul edilen Paris Barış Konferansına katılması eleştirilir. “Feylesofla Şair” adlı metinde ise ironik bir üslupla hemen her konuda yetkin bir malumata sahip bir karakter olarak sunulan Feylesof Cleanthes (MÖ. 330 – MÖ. 230) üzerinden Rıza Tevfik'in feylesofluğuculuğu hicvedilmiştir.

⁷ *Dinleyin ahbablar şu destânımı
Bakınız ne kadar hayret eîzâdır,
Evvelâ öğrenin nam ve şanı
Şöhretim filozof, ismim Rıza'dır*

*Milletin feryâdı sarsarken arşı
Bana boru gelir hürriyet marşı
Hükümet değil bu aynalı çarşı
Orada sırttan birkaç simâdır (Yücebaş 45-46).*

Türlere Göre Tahlili Dizin

1. Mukaddime

1.1. İmzasız: Mukaddime, Birinci Kitap, s. 1. (Eski ramazanlar yâd edilerek içinde bulunulan kasvetli günlerde insanları az da olsa hayatın meşak-katlerinden uzaklaştırmanın amaçlandığını belirten mukaddime).

2. Şiirler

2.1. [ORTAÇ], Yusuf Ziya (Çimdik Müstearıyla): “Feylesofun Destanı”⁸, Birinci Kitap, s.13-14. (Yedi dörtlükten oluşan, hecenin 11’li ölçüsüyle tertip edilen manzumede, Türkçülere ve Millî Mücadele taraftarlarına muhafifliği ile tanınan Rıza Tevfik hicvedilmiştir).

2.2. [ORHON], Orhan Seyfi (Fiske Müstearıyla): “İhtiyarlar”, Birinci Kitap, s. 17. (Sekiz üçlükten oluşan, hecenin on birli ölçüsüyle oluşturulan manzumede doksan yaşında bir erkek ile seksen yaşında kadının birbirlerine olan samimi duyguları anlatılır).

2.3. [ORHON], Orhan Seyfi (Fiske Müstearıyla): “Darısı Başınıza”, İkinci Kitap, s. 29. (Üç bölümden oluşan, hecenin yedili ölçüsüyle tertip edilen şiirde bir şahsın evlenmek istediği kıza olan duygularına yer verilir).

2.4. [HASIRCIOĞLU], Mehmed Siraceddin (Siraceddin müstearıyla), “İpe Un Sermişler”, İkinci Kitap, s. 39. (İpe un sermek deyimini Nasreddin Hoca fıkrasıyla açıklayan manzume).

2.5. [ORTAÇ], Yusuf Ziya (Çimdik Müstearıyla): “Ramazanda Şehzadebaşı”, İkinci Kitap, s. 44. (Üç dörtlükten olarak hecenin 11’li ölçüsüyle kaleme alınan manzumede, işgal yılları İstanbul’unun bir eğlence meclisi yansıtılır).

3. Hikâyeler

3.1. [GEZMEN], İdris Sabih: “Halamın Kızları”, Birinci Kitap, s. 3-13. (“Posta Kutusu” ifadesiyle verilen ve hikâyenin kahramanı Gilman’ın arkadaşı Numan’a halasının kızları Güzin ve Perviz’in yaramazlıkları, kendisine musallat olmaları nedeniyle bir türlü yazamamasını konu edinen mektup formunda tertip edilmiş hikâyeye).

⁸ Yusuf Ziya’nın bu manzumesi hece, durak ve tematik özellikler dikkate alındığında Rıza Tevfik’in hapisanede yazdığı, “Destan” olarak adlandırdığı ve ilk dörtlüğü “*Dinleyin ahbablar şu destanımı / Bakınız ne kadar hayretfezadır / Evvela öğrenin nam ve şanımı / Şöhretim Filezof, ismim Rızadır*” (Yücebaş 45) şeklinde verilen manzumesinden esinlenerek yazdığı anlaşılmaktadır.

3.2. [ORHON], Orhan Seyfi (Fiske Müstearıyla): “Tramvay ile Seyahat”⁹, Birinci Kitap, s.18. (Tramvayda, yolcu ile görevli arasında yaşanan ücret tartışmasını yansıtan hikâye).

3.3. İmzasız: “Feylosofla Şair”¹⁰, İkinci Kitap, s. 32. (İronik bir üslupla Cleanthes adlı büyük bir filozofun dehasını, şairlikten başka meziyeti olmayan Egiptiyas’ın (أ.ك.ب.اس) cehaleti üzerinden yansıtan hikâyede kendisini feylesof olarak tanıtan, ancak günümüzde felsefeciliğinden ziyade şairliği ile tanınan Rıza Tevfik’e gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır).

4. Sohbet

4.1. [ORHON], Orhan Seyfi (Fiske Müstearıyla): “İstanbul’un Köpekleri”, İkinci Kitap, s. 25. (Eskiden beri İstanbul sokaklarında, fakir semtlerin sakinleri tarafından himaye edilen sokak köpeklerinin, Şehremaneti tarafından toplatılacağı bilgisinden hareketle bu köpeklerin iyi hasletleri sayılarak yerlerini, soyu ecnebi diyarına dayanan süs köpeklerinin alacağı endişesini yansıtan ve sokak köpeklerinin toplatılma kararını eleştiren sohbet).

4.2. [GEZMEN], İdris Sabih: “Kadınların Mevkii”, İkinci Kitap, s. 36. (Türk kadınının çeşitli gerekçelerle toplumsal yaşamdan soyutlanarak ikincil bir varlık hâline getirilmesini eleştiren sohbet).

5. Latife - Fıkra

5.1. İmzasız: “Cennetten Kovulmuş”, Birinci Kitap: 1, s. 15-16. (Ramazan ayında işret meclisi kuran ve yanına gelen bir cenaze alayı tarafından halis

⁹ Orhan Seyfi Orhon, *İftardan Sonra* adlı eserde Fiske müstearıyla yayımladığı “Tramvay ile Seyahat”, “İstanbul’un Köpekleri”, “Darısı Başınıza”, “İhtiyarlar” adlı eserlerini aynı müstearla dönemin gazete ve mecmualarında yer alan yazılardan oluşan ve *Fiskeler* adıyla neşredilen kitabına almamıştır. Bilgi için Bkz. Orhan Seyfi [Orhon] 1922.

¹⁰ Şiirde amatörüm diyerek asıl mesleğinin filozofluk olduğunu ima eden Rıza Tevfik, Orhan Seyfi’nin ifadesiyle “Şiire, ilme politikacılık karıştırmanın içimizde en fazla zararını görenlerden biri (dir)... [Z]aman zaman öfkelerine, ihtiraslarına kapılarak yanlış yollara sap (muştur)” (Yücebaş 13). Mütareke Döneminde Rıza Tevfik’i mizahın nesnesi yapan en önemli husus felsefeciliği olmuştur. Hakkı Süha’nın “ne kadar pehlivan, ne derecede meddah, hangi mertebede derviş ise, o kadar da filozoftur. Kartvizitinde hem doktor, hem “filozof” unvanları var. Ömründe bir hastaya şifa verdi mi, bir tek reçete yazdı mı bilmem! Ama felsefesinin, filozofluğunun bu kadarlık da himmeti yoktur.” (Yücebaş 16) şeklindeki görüşü neredeyse devrinin ortak kanaatidir. Hatta yakın dostlarından olan Tevfik Fikret dahi

Hep o felsefe hülyaları meyanında

Hayatının kalacaktır yegâne mahasalı

Hayal ve his ile mali güzide bir gazeli. (Yücebaş 27) mısralarıyla onun feylosoftan çok şair olduğu kanaatini paylaşır. Bunun yanında “[a]ralarına katıldığı her toplulukta daima ön planda olmak ve kendini kabul ettirmek” (Uçman 29) eğiliminde biri olduğu kanaati de onun eleştirilen taraflarından olmuştur. Kitapta yer alan “Feylosofla Şair” adlı metinde ironik bir tip olarak verilen Feylesof Cleanthes’in mesleği, kendini beğenmişliği, her konudaki malumatı gibi hususiyetleriyle Rıza Tevfik’ten ödünçlenerek yaratıldığı anlaşılmaktadır.

bir ihtiyar olarak görülen şahsın, kendisine emanet edilen mevtayı kaybetmesi hadisesi üzerine kurulan fıkra).

5.2. İmzasız: “Ramazan Şakaları”, Birinci Kitap, s. 20-24. (Ramazan ayı ile ilgili dört Nasreddin Hoca, iki Bektaşî fıkrasından oluşan mensur latife).

5.3. İmzasız: “Şairlerin Nükteleri”, İkinci Kitap, s. 40. (Leyla Hanım¹¹, Fehim-i Kadim¹², Şair Safi Bey¹³, Abdullah Cevdet, Şeyh Rıza¹⁴ adlı şairlerin muhataplarının safiyane söylemlerine ironik bir şekilde tertip edilen manzum parçalarla verdikleri cevapları ihtiva eden hâtrıttan oluşan manzum-mensur latife).

5.4. [ORTAÇ], Yusuf Ziya (Çimdik Müstearıyla): “Gizli Sözler”, İkinci Kitap, s. 44. (Beş bölümden oluşan günlük sokak muhabbetlerine yansıyan nükteleri ihtiva eden mensur latife).

5.5. İmzasız: “Ramazan Şakaları”, İkinci Kitap, s. 46. (Emrullah Efendi ile Musa Kazım Efendi’ye ait mizahi hatıralar ile biri Nasreddin Hoca’ya ait olmak üzere iki fıkra ihtiva eden mensur latife).

6. Reklamlar

6.1. “En Kıymetli”, Birinci Kitap, s. Arka Kapak: “*Şairlerimiz tarafından tesis edilen yeni edebiyat neşriyatının dördüncü kitabı çıktı. Beşinci kitap yakında çıkıyor. Tevzi’ yeri: İttihat ve Ticaret Kitabhanesidir*”.

6.2. “Malul Gaziler Müessesatı Malul Gaziler Muavenet Pazarı”: Birinci Kitap, s. Arka Kapak; İkinci Kitap, s. Arka Kapak, “Ne uğrarsanız aradığınız son moda sağlam, ucuz, bütün hanımefendiler için gayet zarif, fantezi iskarpin, çocuklar için patik, her nevi bot, ipekli ceketler, jarse vesair ipekli kumaşlar, beyaz çamaşırlar, fanila, çorap, boyunbağ ve her türlü tuhafiyeye, lavanta, kolonya, pudra, tentene kurdele, hurç vesaire bulur ve memnun olursunuz. Maluliyete hizmet suretiyle manevi, sağlam ve ucuz mal alarak maddi istifade etmiş olursunuz”.

¹¹ XIX. yüzyılın önemli Divan şairlerinden Keçecizâde İzzet Mollâ’nın yeğeni Leylâ Hanımla ilgili söz konusu anekdota “Leylâ Hanım Hakkında Bibliyografya Denemesi” başlıklı makalede de aynen yer verilmiştir. Bilgi için bkz. Abbasoğulları 203-224.

¹² Asıl adı Mustafa olan ve Fehîm mahlasını kullanan şair hakkında bilgi için bkz. Uzgör, (Erişim: 20.03.2021).

¹³ Babasının defterdar olarak görev yaptığı Yanya’da doğan asıl adı Mustafa olan Şair Safi Bey hakkında bilgi için bkz. Alim Yıldız, “Sâfi, Üsküdarlı.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safi-uskudarli> (Erişim: 20.03.2021).

¹⁴ Şairlerin Nükteleri adlı metnin dipnotunda “Şeyh Rıza merhum, Kerkük’te yetişen Türkçe, Kürtçe, Acemce, Arapça şiirleri olan bir istidattır. Hicivde pek kuvvetlidir. Bağdat’ta ikamete memurken vefat etmiştir” bilgisine yer verilmiştir.

6.3. “Millet Sineması”: İkinci Kitap, Arka Kapak, “Şehzadebaşı Millet Bahçesi, erkeklere”.

6.4. “Doğancılar Sineması”: İkinci Kitap, Arka Kapak, “Üsküdar Doğancılar Bahçesi, hanım ve beylere”.

6.5. “Hilal Sineması”: İkinci Kitap, Arka Kapak, “Şehzadebaşı Hilal Bahçesi, hanımlara”.

Seçilmiş Metinler¹⁵

1. Mensur Metinler

Mukaddime

Şimdi bir masal gibi hayretlere düşerek, hatırladığımız o eski günlerde geçen ramazanları içimizde hasretle anmayan kim vardır? Bu mübarek ay yalnız maneviyatımızı vecd ü istiğrak¹⁶ ile doldurmakla kalmazdı; maddi hayatımızın da yüzünü güldürdü.

İstanbul’un en eğlenceli, en şen geceleri hiç şüphe yok ki ramazan geceleriydi. Çocuklar, gençler, ihtiyarlar, kadınlar kendi âlemlerinde, bu otuz geceyi bin türlü sevinç içinde geçirirlerdi. Şehrin en ücra köşelerinde bile müreffeh, mesut bir hayatın coşup taşıdığı hiss olunurdu. Biz bugünkü gibi me-yus¹⁷, bedbin insanlar değildik. Hayatın lezzet ve kıymetini bilirdik. Kendimize has şevk ü şetaretimiz¹⁸ vardı...

Heyhat!.. Bu seferki ramazanı dudaklarımızın tebessüm itiyadı bozulmuş, ruhumuzun neşesi sönmüş olduğu hâlde karşılaşıyoruz. Omuzlarımızda gittikçe ağırlaşan bir sefalet yükü var. İçimizde maddi refahı olanlara bihak bir mücrim gibi bakıyoruz. Gönüllerimiz kederle, matemle, ıstırap ile dolu. Hiç-birimiz şen değiliz....

İşte biz bu kitapları karilerimizin bugünkü bezgin ruhlarına yeni bir neşe vermek ümidiyle neşretmeğe karar verdik. Sanattaki kudretimiz nispetinde edebiyatın füsunkâr tesirinden istifade etmek istiyoruz. Bu maksadı takip ederken belki bazen sahifelerde fazla laubali görüldüğümüz olmuştur. Fakat bunu hasis bir emelle yapmadığımız için vicdanen müteezzî¹⁹ değiliz. Çünkü biliyoruz ki bugün için bir lahzanın inşirah²⁰ ve tesellisi her türlü

¹⁵ “Seçilmiş Metinler” kısmında yer alan günümüz okuru için anlaşılması güç olan kelimelerin anlamları Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* adlı sözlüğünden istifade edilerek verilmiştir. Bilgi için bkz. Devellioğlu 2006.

¹⁶ Vecd ü istiğrak: Kendinden geçecek derecede dalgınlık.

¹⁷ Me’yus: Yeise düşmüş, ümidi kesilmiş, ümitsiz.

¹⁸ Şetâret: Neşe, şenlik, sevinç.

¹⁹ Müteezzî: Eziyet çeken, sıkılan, incinen; üzgün üzülmüş.

²⁰ İnşirah: Açılma, açıklık, ferahlık.

laubaliliği affettirecek derecede kıymetlidir. Bu kitaplar, karilerimizden velev bir tanesinin bile meserreti²¹ mucip²² olursa biz kendimizi maksadımızda muvaffak olmuş addedeceğiz²³.. (Birinci Kitap, s. 1.)

Tramvay ile Seyahat

Eski atlı tramvaylardan biri... Salkımsöğüt'te ber-mu'tâd²⁴ atlara bir çift daha ilave olunduktan sonra bin müşkülât ile hareket eder. Tramvayda oturulacak yer kalmamış. Müşterilerden bir kısmı ayakta, vatman mütemadi kırbaç şaklatır. Biletçi bilet vermekle meşgul. Köşede esmer, köse, kısa boylu bir efendi biletçiden haberi yokmuş gibi başını çevirmiş dışarıya bakmakla meşgul, biletçi gelir.

— Bilet!

“Müşteri, kendisine söylenmiyormuş gibi lakaydane dışarıya bakmakta devam eder.”.

— Efendi bilet!

Müşteri — Canım, ne bileti? Ayakta duruyorum işte, zaten şuracıkta ineceğim!

Biletçi — Olmaz efendi, bilet alacaksınız.

Müşteri — Sen hele şu oturanlara ver de.. Sıra bana gelsin!

Biletçi — Rica ederim, eziyet etmeyiniz.

Müşteri — (Kendi kendine) ne aksi biletçi bu!

Biletçi — Ne aksisi efendi! Sonra bizi mesul ederler.

Müşteri — Pekala.. Pekala.. Aksaray kaç para!

Biletçi — Bir kuruş!

Müşteri — Bir kuruş mu? Bilet parası arttı mı yahu.. Otuzluğa gidip gelmiyor muyduk?

(Etrafına bakarak kendi kendini tasdik edecek birini arar).

Biletçi — Hayır efendim.. Eziyet etmeyiniz dedim size! Daima kırk para idi.

²¹ Meserret: Sevinç, şenlik.

²² Mucip: İcap eden, hayrete düşüren, şaşkınlık veren.

²³ Add etmek: Saymak, İtibar etmek.

²⁴ Ber-mut'âd: Alışıldığı üzere.

Müşteri — Bu kumpanyanın hiç insafı yok mu ya? Şu kadarcık yer için bir kuruşta alınır mı?

Biletçi — Efendi! Burada pazarlık yoktur bilmiyor musunuz?

Müşteri — (Artık parayı vermeye karar verdiğini ima eder bir tavırla) Âlâ.. Âlâ.. (Kesesinden bir silik çeyrek çıkararak). Kes bir Aksaray! (Parayı uzatarak). Al şu çeyreği!.. Ver üstünü bakalım!

“Biletçi bilet verir. Beline asılı meşin keseden paranın üst tarafını çıkarıp müşterinin eline sayar”.

— Yüz para.. üç kuruş.. Üç kuruş otuz para.. Tamam. (Gitmeye hazırlanır).

Müşteri- Ne bu! Üç kuruş otuz para mı? Hani onluk?

Biletçi – (Bunalarak) Allah, Allah! Bir kuruş bilet üç kuruş otuz para daha, dört kuruş otuz para. Tamam işte.

Müşteri – Neresi tamam bunun! Sana çeyrek vermedim mi? On para daha vereceksin.

Biletçi — Canım efendim! Hiç tramvaya binmediniz mi, çeyreğin on para eksliğine bozulduğunu bilmiyor musunuz?

Müşteri — Vay.. Bir de sarraflık ha.. Öyle şeye aklım ermez. Ver onluğu bakalım.

Biletçi — Sana kesemden mi vereceğim?

Müşteri — Neye kesenden verecekmişsin! Hem ayakta dur, hem çeyreği on paraya eksliğine bozdur. Haydi, ver onluğu.

“O zamana kadar biletçi ile müşteri arasındaki mücadeleyi dinleyenlerden birinin sabrı tükenerek ayağa kalkar. Mülayim bir sesle muhababını ikna etmeğe uğraşarak”.

Birader! Tramvayda çeyrek dört kuruş otuz paraya gider. Biletçinin hakkı var. Hükümet bile mecdiyeyi on dokuzdan kabul eder. Bütün müessesât²⁵ böyledir. Tramvay Kumpanyası Nizamnamesinde bunu tasrih etmiştir. Çeyreği on para eksliğine mecdiyeyi on dokuzdan alır. Usul böyledir.

Müşteri muhababını baştan aşağıya tezyifkâr bir nazarla süzdükten sonra mücadeleden vazgeçtiğini gösterir bir tarzda başını çevirir. Kendi kendine”

---

²⁵ Müessesât: Yapılmış binalar, daireler.

Müşteri — Al bir ukalalık daha.. Sanki ben böyle olduğunu bilmiyordum da gelmiş bana öğretiyor!?. (Fiske, Birinci Kitap, s.18.)

Kadınların Mevkii

Kadınsız bir aile kurulamadığı gibi bir medeniyet de olamaz. Arzın üzerinde kadının da hisse-i şâyiası vardır; inanmazsanız bunu “defter-i hâkani” kuyûdâtından²⁶ tahkik edebilirsiniz! Şüphesiz kadınlar cumba ve kafes arkalarında kapanıp kalmak, sokakta itilip kakılmak, tünel ve tramvayda ayaküstü divan durmak için yaratılmamışlardır.

Ve yine kadınlara sağda bir mevki ayırmak, onları solda bir sıfır olmaktan kurtaramaz! Merasim ve teşrifat senede bir gelen bayramlarda tecviz edilebilir, her gün için hakikat ve samimiyet lazımdır!

İnsanlardan ziyade çiçeklerle münasebeti farz olunan kadınlar en çok bir bahar göğüste taşınırlar; sonra tuhaf değil mi, bir tunç madalyanın şeref ta'liki bütün bir ömür sürer, hatta babadan evlada da intikal eder!

Filhakika kadınların bir mevki var mıdır? İşte tramvaylar! Lütfen bir perde ile tefrik edilen ve bir mahkûm iskemlesinden pek farkı olmayan daracak yerler!

İşte sokaklar! Caddelerde kadın namına bir takım ürkek hayaller ve gölgeler gezinir!

İşte kürsüler! Bunların üstünde kadından başka herkes, hatta mektep çocukları da görülür; garibi şurası ki kadın mesailine dair konferans verenler yine erkeklerdir!

Artık düşünen, bütün bağları hakkında zevcelerinin küçük bir tenkidine tahammül edemeyenler, bunu ihtisas ve salahiyet harcında bir müdahale telakki edenler çarşafklar için ne kıyametler koparmazlar! Ve işte mecalis-i belediye ve milliye! Mebuslar, münhasıran²⁷ erkeklerin vekilidir, kadınların vekâleti... Yalnız nikâhta aranır! Her yüksek makam bâtapu erkeklerindir, kadınların yeri darü'l-acezedir!

—Nefsine hükmedemeyen hâkimler ne kadar çoktur! Evlerini idarede izhar-ı aciz edenler, rical-i devletten sayılır! Bir enfiye kutusunu zabt etmek iktidarından mahrum olanlar koca bir memlekette mukadderatını ellerinde tutmak isterler! Kadınların en meşru servetler güzellikleri iken bunu da erkekler tasarruf ederler! Bütün hazinelere aittir, emniyet ve tekaüt sandıkları hiçbir zaman kadınların cihaz eşyasından sayılmaz!

²⁶ Kuyûdât: Resmi muameleler ve haberleşmeler defteri.

²⁷ Münhasır: Hususi olarak, özellikle, sadece, yalnız olarak.

—Kadınlara ancak şiir ve edebiyat tahsisatından atıye tertibinden bol bol cemileler dağıtılır! Şeref, hukuk, imtiyaz, tahakküm, istibdat, hepsi, her şey tiyatroların el ilanları lisaniyla: “yalnız bey efendilere mahsustur!” Cidden kadınların bir mevki var mıdır?

—Geçende Kadıköy vapurunda ayakta kalan iki hanım, kadınların mevkiini soruyordu. Kamarot, üstündeki levhadan hanım efendilere tahsis edildiği anlaşılan bir kamaranın kapısını açtı. Lakin şaşılacak şey, burasını da erkekler doldurmuştu!. (İdris Sabih, İkinci Kitap, s. 36.)

2. Manzum Metinler

Feylosofun Destanı²⁸

Ben bir feylosofum, ismim Rızadır,
Her âleme aşına bir kahramanım!
Kusurum meziyet dense sezâdır,
Doğruyu söylerim, yoktur yalanım!

Omzumda daima siyah pelerin,
Düşünür gezerim hep derin derin,
Sırrımı bilmişiz zevkin, kederin
Öyle hor bakmayın bize imanım!

Ey oğul, ibret al benden bir kere,
Hiç basar mıyım bak bir ıslak yere,
Bu yaşta alsalar beni askere
İlmime hürmeten kaçır düşmanım!

²⁸ Yusuf Ziya Ortaç, Çimdik müstearıyla, 19 Mayıs – 18 Haziran 1920 tarihleri arasında yayımlandığını tespit ettiğimiz *İftardan Sonra* adlı kitabın birinci cildinde yedi dörtlük olarak neşredilen “Feylosofun Destanı” adlı şiiri 30 Ekim 1920 tarihinde 2972 numaralı *Alemdar* gazetesinin Kısmı Edebi bölümünün 3. sayfasında dokuz dörtlük olarak ikinci ve yedinci dörtlüğün ilk mısralarını sırasıyla “Arkamda daima siyah pelerin”, “Sulh için ilk önce gittik beraber” şeklinde değiştirerek ve aşağıda verilen iki dörtlümü ilave ederek yayımlamıştır.

Feylosofun Destanı

*Fakat işte yine imza ben attım,
Paris'te herkese bir çalım sattım,
Sonra sevincimden sırt üstü yattım,
Bu kadar keyfi de hoş gör â canım*

*Rıza'nın cihanda bulunmaz eşi,
İsterse eliyle tutar güneşi.
Tam zamanında atar düşeşi,
Dillerde destandır koca sultanım!..*

Çimdik

Dolaştım bir zaman gerçi başıboş,
Bazı gün ayıktım, bazı gün sarhoş,
Dediler: hiç durma, haydi çabuk koş
Kısmetin açıldı ey pehlivanım!

Yürürdüm bakarak güneşe, aya,
Tatar ağası gibi daima yaya,
Nihayet girdim bir eski saraya:
Maarif mülkünde başkumandanım!

Bu rüya az sürdü açıkta kaldım,
Yine hayalimi engine saldım,
Sonra bir şahane kapıdan daldım,
Dediler: Hoş geldin şanlı ayanım!

Paris heyetiyle gittim beraber,
Onlara her işte ben oldum rehber,
Eğer verseydiler bu sefer haber
Cihanı sarsardı bombardımanım!... (Çimdik, Birinci Kitap, s.13-14.)

Darısı Başınıza

“Açık Mektup”

Küçük hanım dün gece
Esti ince bir rüzgâr;
Dallardaki yapraklar
Fısıldadı gizlice...
Bir serseri kelebek
Sevinçle titreyerek
Gece odama girdi;
Bana kanatlarında
Şu haberi getirdi:
“Hemşireniz yakında
— Perilerin eliyle
İzdivaç emeliyle—
Başına bir çiçek taç
Giymeye karar vermiş!..

Hâsılı mukarrermiş²⁹
İlkbaharda izdivaç!
Küçük hanım, bu haber
Yalan değilse eğer
Sizde benimle hemen
Hiç tereddüt etmeden
Ellerinizi açın:
Bu mesut izdivacın
Geçtiği bütün yollar
Nihayetine kadar
Saadet yolu olsun
Âtisi dolu olsun
Sevinçle, muhabbetle!...
Bir şu var ki nöbetle:
Yaşanır mı her zaman
Böyle kimsesiz olan
Bir hayatın içinde?..
Artık sizin için de
Düşünmeli yarımı!
Sanırım geçirdiniz
Çocukluk yıllarını,
Çünkü artık girdiniz
On yedi yaşımıza...
Darısı başınıza!
Küçük hanım bu hava,
Bu yalnızlık havası;
Tükenmek bilmez yası,
Çekilmez daima.
Bir başka hava lazım!
Siz ki neşeli, şakrak
Bir sevimli kuşsunuz;
Siz de bir yuva yapmak
Hissiyle doğmuşsunuz.
Kuşlara yuva lazım!

---

²⁹ Mukarrer: Kararlaştırılmış, şüphesiz, sağlam.

İşte size en yakın,
En hakiki bir örnek
Hemşirenize bakın;
Bahtiyar değil mi pek?...
Ya?!... O hâlde niye siz
Daima böyle eşsiz,
Üzülün için için?
Tadınız bu sevincin
Sizde hayatımı.
Şüphe yok geçirdiniz
Çocukluk zamanımı.
Çünkü artık girdiniz
On yedi yaşınıza
Darısı Başınıza!
Affedin küçük hanım,
Karşınızda gittikçe
Artık Heyecanım!..
İşte size bu gece
Söylenecek sözüm var?
Hayatım serseridir;
Benim sizde gözüm var..
Gerçi güzel kelebek
Muhabbetinize pek
Pek yok ama emniyetim;
Sizi almak niyetim!
Beni alır mısınız?
Daima bana karşı
Bir hayat arkadaşı
Olup kalır mısınız?
Üzmeyin beni nazla!
Başka hiçbir şey bugün
Sizden on sene fazla
Heder olan ömrümün
Ziyasını ödemez.
Sanırım “çocuk” demez
Bakanlar yaşımıza...
Darısı başınıza!... (Fiske, İkinci Kitap, s. 29.)

Ramazanda Şehzadebaşı³⁰

Karşıda bir büyük bando çalıyor,
 İçerde oynuyor bir Moskof kızı.
 Bileti alanlar hemen dalıyor,
 Dur, otur bilmiyor gençliğin hızı!
 Bir cambaz karısı, elinde kamçı,
 Geliyor, göğsünde pembe karanfil,
 Erkek gibi kısa kesilmiş saçı,
 Altında kocaman hortumlu bir fil!
 “Palyaço” geziyor, boynunda davul,
 Altında kişneyip şahlanan bir at.
 Ey kalbi ağlarken gülen İstanbul
 Bu nasıl eğlence, bu nasıl hayat?!... (Çimdik, İkinci Kitap, s. 44.)

Sonuç

İftardan Sonra adlı kitap, insanları Osmanlı tarihinin en bunalımlı dönemlerinden biri olan Mütareke Döneminin sıkıntılarından bir nebze olsun uzaklaştırarak neşelendirmek amacıyla yayımlanmıştır. Bu amaçla ağırlıklı olarak güldürü unsurunu önceleyen metinlere yer verilmiştir. Bunların önemli bir kısmı bilindik fıkralara, halkın hafızasına yerleşen anekdotlara dayanır. Ayrıca “Feylesofun Destanı”, “Darısı Başınıza”, “Ramazanda Şehzadebaşı” adlı metinler literatüre bu kitapla girmiş ve bunlardan “Darısı Başınıza”, “Ramazanda Şehzadebaşı” adlı şiirler maalesef *İftardan Sonra* sayfaları arasında unutulmuştur.

İftardan Sonra'da her ne kadar devrin sansürü ve yayın politikası nedeniyle Mütareke Döneminin siyasi atmosferi yansıtılamasa da yine de İdris Sabih'in kadını toplumsal yaşamdan tecrit ederek ikincil bir varlık hâline getiren zihniyeti eleştirdiği “Kadınların Mevkii” ve Orhan Seyfi'nin Şehremanetin sokak köpeklerine menfi bakışını değerlendiren “İstanbul'un Köpekleri” başlıklı yazılarıyla sosyal meselelere yer verilmiştir.

“Mukaddime” dışında beş manzume, üç hikâye, beş latife / fıkra, iki düşünce yazısı ve beş reklam bulunan *İftardan Sonra*, tasarımı, imzasız yazılar ihtiva etmesi, iki ciltten ziyade bir derginin iki sayısı gibi çıkması, ciltlerde aynı adı taşıyan yazı köşelerinin bulunması gibi birçok yönden

³⁰ Yusuf Ziya Ortaç, Çimdik müstearıyla 3 Haziran 1920 tarihli *Diken* mizah gazetesinin 56. sayısında yine “Ramazanda Şehzadebaşı” adıyla ilk dördlüğü “Sıra sıra çayhaneler / Tiyatroler karşısında, / Yaşatıyor efsaneler / Saraçhane Çarşısında!” (*Diken*, no. 56, ss. 9) şeklinde verilen farklı bir şiir daha yayımlamıştır.

kitaptan ziyade mecmuaya benzemektedir. Bu da *İftardan Sonra*'nın başlangıçta mecmua olarak tasarlandığı, daha sonra kitaba çevrildiği kanaati oluşmasına neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abbasoğulları, Gülcan. “Leylâ Hanım Hakkında Bibliyografya Denemesi.” *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 22, 2007, ss. 203-224.
- Akbulut, Dursun Ali. “Çöken Devlet.” *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, ss. 131-157.
- Alemdar* Kısmı Edebi, no. 2972, 30 Ekim 1920, ss. 3.
- Alemdar*, no. 353-2653, 11 Rebiyülevvel 1338, ss. 4.
- Aydın, Mehmet. “İttihat ve Terakki’ye Yönelik İstanbul Basınında Yer Alan Bazı Yolsuzluk İddiaları.” *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, c. 3, no. 7, 2008, ss. 696-704.
- Aydın, Mehmet. *Siraceddin Hasırcıoğlu’nun Eğitim Görüşleri ve Çocuk Edebiyatı Tarihimizdeki Yeri*. 2006. Onsekiz Mart Ü, Yüksek Lisans Tezi.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Aydın Kitabevi Yayınları, 2006.
- Diken*, no. 56, 27 Mayıs 1336, ss. 9.
- Hasırcıoğlu, Siraceddin. *Çocuklarıma Hikâyeler*. Amedi Matbaası, 1929.
- İkdam*, no. 8194, 11 Rebiyülevvel 1338/4 Aralık 1919, ss. 3.
- Korkmaz, Ender. “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür.” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, no. 19-20, 2012, ss. 29-55.
- Kurnaz Şahin, Feyza. “Erken Cumhuriyet Döneminde İz Bırakan Bir Yardım Şirketi: Malûl Gaziler Pazarı Türk Anonim Şirketi.” *TID*, c. 35, no. 2, 2020, ss. 577-602.
- Okay, M. Orhan. “Müstear İsim.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 32, 2006, ss. 130-131.
- Orhan Seyfi [Orhon]. *Fiskeler*. İkbâl Kütüphanesi, Evkaf Matbaası, 1922.
- Özdemir, Mustafa. “Mütareke Dönemindeki Siyasi Akımların Türk Basınına Yansımaları.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 7, no. 16, 2008, ss. 203-226.
- Özer, İlbeyi. “Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam.” *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi*, no. 14, 2003, ss. 247-271.

- Polat, Nâzım Hikmet. *İdris Sabih Gezmen Edebî Hâdimü'l – Haremeyn*. Karakum Yayınevi, 2021.
- Saylan, Gürkan Fırat. "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)." *Öneri Dergisi*, c. 11, no. 41, 2014, ss. 17-40.
- Tasvir-i Efkâr*, no. 2922, 10 Rebiyülevvel 1338, ss. 3.
- Uçman, Abdullah. *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma*. Kitabevi, 2004.
- Üzgör, Tahir. "Fehîm-i Kadîm." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fehim-i-kadim>, Erişim: 20.03.2021.
- Yıldız, Âlim. "Sâfi, Üsküdarlı." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/safi-uskudarli>, Erişim: 20.03.2021.
- Yücebaş, Hilmi. *Filozof Rıza Tevfik Hayatı-Şiirleri-Hatıraları*. Orhan Mete ve Ortağı Kol. Şt. Matbaası, 1958.